

Kassák Lajos :

Az utak ismeretlenek

A mi generációnk új lelki struktúrájának keresztmetszete. Pergöl Dániel messziről jött. Még félig gyerek, amikor önként jelentkezik frontszolgálatra. A háború gyilkos borzalmi közepette egymás után szakadtak el azok a fonalak, melyek gyermeksége életképzeléséhez és gondolatvilágához kötöttek: „Kicsúsztam a megszokott kerékvágásból és elszakadtam mindentől, ami fix pont a világban. A háború után tovább sodródtam és cepelt magával az áradás, mint a falevelet...“ A szabad vándorok könnyelmű életét éli és „öntudatos“ csavargóvá lesz: életének tengelye a kanyargó országút s ez vezet ebbe az erdész-bányász városkába is, ahol új tényező vetődik az életébe: a szerelem. Mélységes ősi ösztönök készítetik eddigi életmódjának elhagyására; egy fakitermelő üzem szolgálatába lép a vállalat tulajdonosnőjének kedvéért. Furcsa szerelem szövődik most kettőjük között. A leány ereiben az erdőtulajdonos elődök vére kering, gondolatvilágát pedig a nevelés és a megszokás megtöltötték a polgári rend és a birtokos kapzsiság ércből gyúrt formáival. A vándor hosszú útján levetkezett minden hazug konvenciót s lényét a nemes emberiség tölti be. A szerelem mintha áthidalta volna ezt a tátongó szakadékot s a házasság látzólag teljesen egybekapcsolja a két fiatal életet. Dániel már csak ritkán hallja a határtalan út hívó szavát, mintha teljesen beletörődött volna a tevékeny élet mindennapjainak szürke egymásutánjába.

Ekkor tör ki a munkásság bérharca. Dánielen egyszeriben úrrá lesz régi multjának harcos emléke és feltartóztatatlanul a munkásság oldalára sodorja. Ő lesz titkos vezetőjük, legfőbb támogatójuk. Most egyszerre feltáru

l régi szakadék a maga vigasztalan örvénylő mélységeivel: az erdőtulajdonos szembekerül a csavargóval. Az asszonyban az anya ösztönös telhetetlensége igyekszik születendő gyermeke számára a lehető legnagyobb jólétet biztosítani, a férje viszont éjne idején dézsmálja meg az éléskamrát, hogy a sztrájkolókat eleséghez juttassa. Az összeütközés elkerülhetetlen. Kisebb-nagyobb jelenetek csak elmélyítik az ellentéteket, amíg Dániel egy csöndes napon tudára ébred, hogy feleségéhez immár nem fűzi semmi: „Elveszttem számára. Akár fejbe löhettem volna magam előtte, annyira elveszttem a számára...“ Egy verőfényes őszi hajnalon összefűzi hátizsákját s könnyű szívvvel, könnyű léptekkel megindul. Ősz volt, amikor jött s most újra ősz van... Messziről kéklő hegyek intgetnek... s az utak ismeretlenek.

A regény főalakja és kétségkívül a legtöbb átérzéssel és a legmelegebb tónusokkal megfestett figurája maga Pergöl Dániel. Szenvedései és bolyongásai átforgatják a lelkét: a sokgenerációs elpolgáriásodás zománca lefoszlik róla, mint valami elkopott gúnya. Útálja a testet kínzó, lelket felrölő robotot s minden vagyonnál többre becsüli a csavargók nehéz, de független szabadságban fürdőző életét. Megveti a képmutatást, a nagy szavakat, mert sorozatos kiábrándulásai elvették tőle a világba dobolt eszmékbe való hitet. Egyszerűen emberré lesz a szó legszorosabb értelmében s mélységes emberszeretetének kategorikus imperatívusza kényszeríti a kihasználtak és elnyomottak oldalára. Szemben vele Júlia az ellenkező véglet megtestesítője; hagyományokon és megszokáson nyugszik egész lelki élete. Önzése tulajdonképpen nem is a saját fogyaté-

kossága, hanem szűklátókörű társadalmi osztályának öröksége. Sokszor kegyetlen, de kegyetlensége nem tudatos megfontolás eredménye, hanem a sokévi megszokás és környezet spon-tán megnyilatkozása: Tud gonosz lenni, anélkül, hogy rossz lenne.

A két főalak személyében két világ-felfogás kerül szembe egymással. Mindkét részről megvan minden igyekezet és jóakarát az összesímuláshoz, de a szakadék áthidalhatatlan. Az új idők új embere talál ugyan jólétet, anyagi gondjai sincsenek, lelki megnyugvást azonban hiába keres. El kell indulnia,

hogyan lelke fájó ürességét betöltő, új tartalmat találjon. Hogy eljut-e Beteljesedés városába, nem tudni: Az utak ismeretlenek.

A regény minden sorából vajdó korunk szól hozzánk s minden szava a mi szavunk is, minden panasza, a mi panaszkodásunk is: Ezért jelent mindenkinek komoly gyönyörűséget és nyereséget Kassák Lajos könyvének olvasása.

*

A regény a Nyugat kiadásában jelent meg.

T. Z.

Makkai Sándor :

Táltos király

A „Táltos király” egy regény trilógiájának az első része. Ha a másik két rész is ennyire sikerül, úgy a magyar történelmi regények között egészen külön helyet foglal el. Makkai IV. Bélát választotta a regény főhőséül, ezt a kort és ezeket az embereket valóban csak a kisebbségi sorsba került ember értheti és írhatja meg ilyen fenségesen szépen. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a Táltos király-nak nincsenek hibái, de ezeket elnézhetjük, mert ezt a regényt egy egységes történelmi páthosz forrasztja egész alkotássá. A könyvben nagyon sok a történelmi vita anyag, sokat fogunk még a könyvről hallani, de csak büszkeséggel emlegethetjük történelmi regényeink között. Csodálatos, hogy milyen találozón jellemzi röviden fajtáját: „Gondold csak el, hogy mi volt a hun vagy avar nép Attila, Boján nélkül, s mi lett általuk? Kelet népei, a mienk is, egy teremő akarat nélküli álmos, tunya, szívesen szét hulló tömegek, szeretnek minden cél nélkül ballagni barmaik után s gondolat nélkül nézdegélni szét a világon. Alszik bennük az élet. Ha aztán jön az úr, aki gondolt róluk valamit, aki tud akarni, aki

meglátott egy célt, amit ezzel a néppel elérhet s képes rá, hogy felébressze iránta a mélyben pislogó lángot: az mindent csinálhat belőlük és velük, amit csak akar”.

A Táltos királyban Makkai majdnem az összes Árpád legendákat szerepelteti, de olyan lelki beállítással, hogy azokat már nem is legendáknak tekintjük, hanem mint igaz történelmet és talán ez a legszebb az egész munkában. Nem mesét mond, hanem egy rég letűnt dicsőséges multat elevenít fel s a legendáknak erkölcsi alapot ad.

II. Endre udvara a könnyelmű és saját egyéniségének kiélésébe elmerült király mellett a romlottság félszke, az ország kegyencek kizsákmányoló politikájának martaléka lesz. A tulajdonképeni urak az adóbérlő szerencsének és izmaeliták, akik gazdagra híznak, amíg a szegény földhözragadt nép már lakhelyéről is megszökik, hogy az adóküfárok elől legalább az életét megmenthesse és ne kelljen rabszolga sorba züllenie. Apjának tetteit Béla keményen elítéli, szembe száll akaratával és ezért kegyvesztetté válik. Erdélybe vonul tehát, mint kiskirály